

Interpretamentis eludere, aut insectere, aut delinire possunt legis evangelicę rigorem, & pontificia oracula, clamantes hac non esse recepta?

XX. QUÆST. III. *Quid de societate animalium dicendum?* RESP. In hoc contractu animalia gerunt vices vivi, seu *capitalis*, & qui ea tradit, vocatur *capitalista*, qui eadem accipit, dicitur socius. Hic illa pascere, & custodire debet; & fructus dividendi sunt. Easdem conditiones servandas in hoc contractu præscribit Status V. ac in contractu societatis pecunię; videlicet, quod capita animalium pascantur domino, dummodo sine fraude, & negligentia villici socii pascantur. Quare societates illæ quæ fieri alicubi solent, & vocantur *a capo salvo*, nempe salvo capitali, omnes injustæ sunt, ut Status V. definit; & plurimæ Concilia provincialia declarant, & præsertim Mediolanense l. sub S. Carolo; in quo dicitur: *In societate non fiat pactio ut socii salvo sit, fructus vero communiter dividantur.*

XXI. In hoc contractu, sicut, & in ceteris, servanda semper æqualitas. Communiter majori gravamini succumbit socius pauper, cum contra res se habere deberet. Conferenda sunt incommoda, labores, pascua, industria socii cum capitali collata ad divitem. Si hæc duo æqualia sunt, tum dividendi, & fructus, & fors ipsa pro rata est: nam præfata, quæ ponit socius, locum fortis obtinet. Si vero *capitalista* ultra animalia simul pascua tradat, tum prudentum iudicio fieri divisio potest: sed tum locatio potius quam societas est. Præfata regula præscribi nequit, idcirco pro æquitate servanda æquitas est.

XXII. QUÆST. IV. *Suntne feneratores domini lucri quod usuris acquirunt?* RESP. Adfirmant non pauci. Sed negat S. Thomas 2. 2. q. 78. art. 3. cui communis Theologi subscribunt. Ratio evidens. Contractus feneratoris iure, tum naturali, tum divino nullus est. Ergo impar ad dominium transferendum. Bona feneratoria, si frugifera sunt, crescent mutuatariis, non feneratori: pereunt vero feneratori, quia is possessor malæ fidei est. Heinc consequitur non posse feneratorem in alios transferre dominium bonorum quæ fenerator affectus est. Et qui præfata bona ab usurario accipiunt, restituere eadem debent non secus ac si à latronibus emissent. Omnes enim Theologi ad restitutionem feneratoris obligant, sive dominio potiantur, sive secus. Qui enim dominium illdem concedunt, docent simul tale dominium gravatum esse onere restitutionis.

XXIII. Si bona quæ fenerator acquirat, sint sterilia, ut pecunia, frumentum, &c. quæ usu consumuntur, eaque negotietur, & alia bona acquirat, hæc restituere non astringitur, quia sunt fructus industriae. Si frugifera bona sunt, restituendi quoque fructus sunt. Qui consulunt contractus feneratorios, tenentur ad restitutionem. Qui deponunt pecuniam apud feneratores cum in faciem ut feneratorum, peccant, non

secus ac illi qui furi instrumenta porrigunt ad furandum. Ideo isti tenentur ad restitutionem. Rectores, iudices, advocati, qui aliquo statuto in causâ sunt ut usura solvantur, peccant contra iustitiam, & restitutioni obnoxii sunt, feneratoribus non restituentibus. Ministri qui dominorum nomine usuras percipiunt, peccant, & tenentur, deficientibus dominis, ad restitutionem. Excipiunt auctores ministros qui officia minus proxima ad usuras exercent, ut scribere, numerare pecunias, illas custodire, &c. Si praxim spectes, communiter isti impares sunt ad restitutionem. Unum mihi certum est ejusmodi ministros cogendos esse ut à ministerio recedant. Ceteri ministri qui propinquius arti feneratoriæ inserviunt, qui contractus feneratorios inveniunt, qui cogunt mutuatarios ad solvendum, peccant, & restitutioni subjecti sunt, ut vel ipsi juniores docent.

XXIV. QUÆST. V. *Licitum est ab usurario mutuum petere sub usuris?* RESP. Negat 2. 2. q. 78. art. 4. S. Thomas, quia non licet alium inducere ad peccandum. Solum licita petito est; ut ibidem subdit Angelicus, ut proprie, vel alienæ necessitati subveniant. Non igitur, ut negotiationem amplifikes, non ut majora lucra captes, sed solum ob veram gravem necessitatem, quæ reparari alia via non potest, licitum est mutuum petere: quæ actio natura sua licita est, & fenerator ex sola sua pravitate te cogit ad pendendam usuram. Mutuum enim dare, officium charitatis est, illudque petere licet. Quod vero mutuum nolite abique usura impetiri, illius nequitia est. Quare tu offerre usuras nequis, sed solum mutuum petere, & coactus dare potes, ut tuæ consulas necessitati.

DISSERTATIO V.

De Cambiis, censibus, locatione, ludo, & sponfione, promissione, donatione, & testamentis.

CAPUT I.

De Cambio, ejusque divisione, & conditionibus.

I. QUÆST. I. *Quid, & quoruplex sit cambium?* RESP. Est contractus commutatorius pecuniarum pro pecuniis cum lucro campforis. Qui dat pecunias, vocatur *Campfor*, & qui petit cambium, *Campforarius*, & ars ipsa *Campforia* appellatur.

II. Dividitur in *reale*, & *fiſum*, seu *ſecum*. Cambium ſecum larva uſuræ eſt, ſeu eſt mutuum palliatum, nempe traditio pecuniæ abſque loci diſtantiã. Indiget pecunia hic Romæ, & hic reſtituenda eſt, ſed juxta valorem cambiorum Neapoli, Genuæ, Mediolani, &c. Cambium reale eſt in quo vetè pecunia pro pecunia commutatur, ſive præſens pro præſenti qualitate diverſæ, ſive præſens pro abſente, & diſtante. Di-

Dividitur in *manuale* ſeu *manuum*, in quo pecunia aurea pro argentea, aut argentea pro aurea, vel contra commutatur; & in *locale*, ſeu *per litteras*, in quo permutatur pecunia præſens pro præſente in alio loco, aut diſtans in alio loco præſenti.

III. QUÆST. II. *Quo titulo licitum eſt cambium manuale?* RESP. 1. eſt commodum Reipublicæ. 2. eſt labor, & incommodum congregandi pecunias cuſcumque generis, & eaſdem conſervandi, diſtribuendi: ad quæ omnia peragenda requiruntur miniſtri, domus, & expenſæ non leves. 3. juxta aliquos eſt ipſa intrinſeca diverſitas monetarum. Taxatio lucri communi, & publico conſenſu deſinita in emporiis eſt. Non licet famulis campforum permutare monetæ in proprium commodum, & lucrum, quia cum locarint operas, & induſtriam dominis, nequeunt de pecuniis dominorum lucrari, quidquid in oppoſitum dicant nonnulli.

IV. QUÆST. III. *Quo titulo licitum eſt cambium locale cum lucro?* RESP. Omnes adfirmant, licitum eſſe cambium illud, quo pecunia in uno loco traditur, & alibi ſolvitur, aut contra: quia juſtus titulus lucrandi eſt pecuniarum aſportatio Republicæ valde neceſſaria, quia liberat à periculis latronum, à labore, & à multis aliis incommodis, quæ omnia ſunt pretio æſtimabilia.

V. QUÆST. IV. *Quid de cambio cum recambio dicendum eſt?* RESP. Cambium cum recambio, vulgo *en la riorſa*, paradoxon eſt negotiariorum, tot gyris, & circuitibus involutum, ut ne videat jocari, & lectoribus illudere, illud exponam verbis P. Tamburini, qui lib. 9. de Cent. cap. 5. §. 2. num. 1. sic cambium illud exponit. „Praxis hujus cambii (quod *Biffoninnum*, vel *Placentinum* apud Leſium lib. 2. cap. 23. num. 59. appellatur) noſtro ævo frequentiſſima, hujusmodi eſt. Titius campfor hic Panormi v. g. dat *Cajo* centum aureos, ſolvendos ab eo *Cajo* in proximis nundinis Placentiæ celebrandis, vel in aliquo Italiæ, vel Sicilia loco. Quoniam vetè *Cajus* neminem habet Placentiæ, vel in illis aliis locis, qui ejus nomine ſolvat, quod ipſe *Cajus* debet; idcirco Titius offeret eidem *Cajo* ſuum correſpondentem nomine *S. jumi* reſidentem in illis locis. Offert, inquam, ut ſicuti eſt correſpondens Titii cum omni poſtulate, ipſi *Sejo* conceſſa ab eodem Titio, ita in hoc negotio, ut ſit etiam correſpondens *Caji*, & ſolvat cambium, id eſt diſtos centum aureos cum lucro, ibi apud mercatores, ſeu apud forum decerni folvit. Sit autem hoc lucrum nunc v. gr. aureorum quinque. Acceptata oblatione ſcribit ad *Sejum* Titius, nomine utriuſque, puta ejuſdem Titii, & diſti *Caji*, ut ſcilicet *Sejus* acceptet creditum Titii, & debitum *Caji*, & ut correſpondens jam *Caji*, ſolvat cambium, ejuſque lucrum, id eſt centum, & quinque aureos, & ut correſpondens Titii, eos aureos recipiat, & ſic extingatur cambium. Sed quia *Sejus*, ut correſpondens *Caji*, pecuniam non habet, idcirco ipſe idem *Sejus*, ut correſpondens Titii, ſeu Titii nomine

„ offert, & dat illam pecuniam ſibi eidem, ut correſpondenti, ſeu procuratori prædicti *Caji*; „ dat, inquam, ad cambium (quod certè erit ſecundum cambium, ſeu, ut loquimur, recambium) ſolvendum à *Cajo* Panormi. Cum accepta ergo hac pecunia *Sejus*, ut correſpondens *Caji*, extinguit, ſeu ſolvit, ut diſtum eſt, prædictum cambium primum, Panormi celebratum, ita ut nihil omnino amplius debeat pro dicto primo cambio *Cajus*. Lege Leſium, qui rectè notat, ſi dictus *Sejus* fugeret, vel deſcoqueret, *Campforum* Titium non poſſe agere nomine ſuo contra *Campforium Cajum*: is enim *Cajus* jam ſolvit cambium ipſi campfori Titio.

2. „ Quoniam vetè diſtum ſecundum cambium parere ſuum lucrum debet, quod erit v. g. aliorum quinque aureorum, & qui ſolvendi erunt à *Cajo* Panormi; idcirco *Cajus* debet hic Panormi ſolvere Titio centum, & ſedecem aureos, id eſt centum ex primo capitali, quinque ex lucro primi cambii extincti Placentiæ cum pecunia habita à procuratore Titii, & quinque ex lucro cambii extinguenti Panormi ab eodem *Cajo*.

3. „ Suppono ad juſtitiam ſecundi cambii *Cajum*, ſeu ejus procuratorem non cogi ad dictum ſecundum cambium. Poſſet enim *Cajus*, ſeu ejus procurator, extingueret primum cambium, pecunia præſenti, ſine neceſſitate ſumendi recambium; vel certè poſſet ſumere recambium ab alio quam à correſpondente Titii.

4. „ Solet autem occurrere ut *Cajus* ne Panormi quidem promptam eam ſummam habeat quam debet Titio, undè rurſus totam illam eandem ſummam, ac ſi illam iterum accepſſet à Titio ad cambium, & obligat ſolvere cum ſuo lucro iterum Placentiæ, vel alibi, ubi rurſus fiet: quod modò num. 1. diximus; & ſic continuantur per multos aliquando annos cambia, & recambia, donec reſpla, & numerata pecunia totum capitale cum omnibus lucris intercurrentibus ſolvat Titio *Cajus*. Nam propterea mercatores hoc appellant etiam cambium cum *reversis*. Recurrit enim, undè increperat. Et *adverte permaximè*, totum hoc negotium præter primam traditionem illorum centum aureorum, *Cajo* à Titio numerato datorum, & præter hanc ultimam ſolutionem quam numeratam denique fieri oportebit, tractati, & expediri per ſolas ſyngraphas, ſeu per acceptationes, & dationes crediti, & debiti, quæ in libris dati, & accepti ſcribantur.

VI. *Adverte permaximè*, inquit P. Tamburinus, totum hoc negotium, præter primam traditionem, & ultimam reſtitutionem, expediri per ſolas ſyngraphas datas, & acceptas, medio illo *Sejo*, qui & numerat, & ſolvit ſibi ipſi cambium. Heinc idem P. Tamburinus loc. cit. §. 3. reſtat multos improbare hoc cambium, alioquin, ait, frequentiffimum. *Multi tamen* (ſubdit) *in Navarræ, referens ita ſenſiſſe virum quendam doctiffimum Soc. Jeſu Boniniſi. §. 4. v. Cambium, Diana, Leſius, de Lago, & fatiſſe probabiliter, quod ego*

CAPUT IV.

De Ludo, & sponsione.

I. QUÆST. I. Ludus propter lucrum principaliter intentus vitiosus est? RESP. Adfirmant Gabriel, Tostatus, & alii. Sed negant alii. Non est peccatum, inquit Lugo *lib. 3. l. 1.* ordinare medium ad finem qui utilis sit, si finis licitus est. Lucrum est finis licitus. Ergo & ludus. Hanc opinionem, quam falsam reputo, improbat S. Thomas 2. 2. q. 77. a. 4. ubi statuit, mercaturam ipsam quæ est propter lucrum querendum, quandam turpitudinem habere, quia delerit cupiditati. Eam licitam reddit publica vel privata utilitas. Ludus suapte natura institutus est ad animum recreandum. Finis ludi, animi solamen est, non lucrum. Ergo lucrum perturbat ordinem, & detorquet ludum à fine suo.

II. Ludum hunc lucrativum inter contractus collocant juniores, eumque definiunt: *Est contractus, in quo victori certaminis rei ab uraque expostita tribuitur.* Tres assignant condiciones ut licitus sit 1. Ut ludentes liberam habeant facultatem disponendi de re quam ludo exponunt. Heinc peccare eos ajunt qui ludum cum latrone, puero, depositario, stulto, filiofamilias, prodigo, Religioso claustrali. 2. Ut ludus sit licitus requiritur ut alter alterum ad ludum fraudibus, dols, & conciliis non inducat. 3. Ne fraudes contra ludi leges interveniant.

III. Ludum hunc lucrativum tanquam illicitum rejicio, & tanquam periculosum familiis, & Republicæ. Condiciones quas juniores præscribunt, majorem malitiam impeditæ valent, ac honestatem tribuere ludo lucrativo nequeunt. Gradum malitiæ ignoro, quamvis sciam ludum lucrativum vitiosum esse. Qui accidentaliter & præter consuetudinem aliquid pecuniæ etiam principaliter propter lucrum impenderent, gravis culpæ non damnarem. Contra, qui in consuetudine ludendi principaliter propter lucrum versarentur, à gravi culpa non liberarem, nec absolverem, nisi consuetudinem hanc relinquerent. Quoniam vix ac ne vix quidem contingit quin talem consuetudinem gravia consequantur absurda. Suscipitur primum ludus oblectandi animi causa, ac progressum & finem occidere in avaritiam, & familiarum ruinam, experientia docet.

IV. QUÆST. II. Licite est ludus aleæ, seu fortuna? RESP. Leges ipse civiles ff. de Aleæ usul. l. 1. 2. & 3. severè prohibent hunc ludum. Accedunt leges peculiares cujuscumque regni, & jus canonicum cap. Episcopus dist. 35. ubi laici aleæ operam dantes communione privantur, & clericis Diaconis, aut Presbyteris pena depositionis imponitur, & Concilium Tridentinum sess. 22. cap. 22. antiquos canones adversus Clericos aleæ operam dantes innovat.

V. Itaque ludus sortis, seu aleæ propter lucrum natura sua vitiosus est. Præterea ludi chartarum qui non ab industria, sed à fortuna pendunt, ut sunt ludi vulgo *Bassata, Faræon, Trif-*

fac, taxillorum, tot pericula secum afferunt, ut neminem ad sacramenta admitterem, nisi prius desisteret, & his ludis vale diceret. Aristoteli lufores isti, & latrones idem sunt. De ludis Claustralium vide ea quæ scripsi in *Disciplina apostolicomonsastica* diff. 6. c. 4.

VI. Qui exponunt publicas meas ad ludendum, & in propriam domum ludentes recipiunt, peccant mortaliter, & arcendi sunt à Sacramento, ut adfirmant communiter vel ipsi benigniores. Similiter artifices chartarum, & taxillorum non esse absolvendos, docet S. Antoninus in sua *Summa confessional.* part. 2. c. 3. & 2. p. *Sum. tit. 1. c. 23. §. 13.* Oppositum docent non pauci. Vide quæ de scandalo dicta sunt.

VII. QUÆST. III. Sponsiones vulgo apueltas, licite sunt? RESP. Negat Sylvester, Gabriel, S. Antoninus, & alii. Adfirmant verò communiter juniores. Sermo non est de sponsionibus quæ recreationis causâ per accidens fieri solent; sed de sponsionibus lucrativis, quæ communiter fieri solent super bellorum eventum, super ludendum victoriâ, vel jactura. Sponsiones hujusmodi à vitio purgati vix possunt.

VIII. Cardinalis de Lugo *disp. 31. sec. 6. n. 74.* licite fieri sponsionem docet, quæ cum damno proximi evenit: *Quis, inquit, licet sponsionem detur occasio optandi mortem Petri, hoc tamen per accidens est. Et n. 75. subdit: Infortunium, non est etiam de jure nature illicitum. Sponsionem facere super peccata committendo ab aliquo tertio. Ita Sanchez cum aliis. Quodnam istius sponsionis obiectum? Peccatum. Nonne honestum? Quinam finis? Lucrum. Nonne sanctum? Sanctum, inquit Augustinus, est quod volumus. At sanctum sapius non est, sed pravum, ac vitiosum. Paradoxa de ludis lucrativis P. Cæcilius Callini vide *tom. 7. lib. 3. diff. 4. cap. 15.**

CAPUT V.

De Assurance, pignore, transactione, emphyteusi, fundo, commodo, precario, deposito, locatione, conductione, promissione, & donatione.

I. QUÆST. I. Quid sit assurance? RESP. Est contractus quo pacto pretio aliquis rei periculum suscipit, damnum sive in totum, sive in partem compensaturus. Pretii quantitas taxata est platearum legibus. Contractum hunc licitum asserunt omnes. In cap. *Naviganti* prohibita assurance est respectu mutuatoris ob usure periculum.

II. QUÆST. II. Quid sit fidejussio, pignus, hypotheca, & transactio? RESP. Fidejussio est alienæ obligationis in se susceptio, qua quis se ad eam implendam obstringit, principali debitoris deficiente. Vocatur contractus iste subsidiarius, & accessorius, quia substituitur fidejussor principali debitori. Qui se principale pro altero debitore constituit, non est proprie fidejussor. Sæpe tamen fidejussores se constituunt debitore, principales, qui appellantur *Malleadori* in prin-

ci-

cipalita. Isti cogi ad solutionem directè valent, relicto de bitore primo.

III. *Pignus, & hypotheca* pro eodem accipi solent. Præse tamen accepti contractus isti differunt: nam *pignus* est de folis mobilibus, *hypotheca* de immobilibus. *Pignus* desinitur contractus quo res mobilis creditori traditur in securitatem debiti. *Hypotheca* est contractus quo res immobilis, nuda conventionione, absque traditione obligatur creditori in securitatem debiti, ut si alter non satisfaciat, inde peti satisfactio possit. *Hypotheca* duplex: altera *generalis*, qua omnia bona obligantur; altera *particularis*, qua quis aliquam rem determinatam obligat.

IV. Transactio est conventio onerosa, quæ dubia jura, & incerta inter partes componuntur. Hæc legitime inter partes constituta, eadem vi possit, ac judicis sententia. Quare ea semel peracta, non conceditur jus in integrum, nisi læsio enormis appareat. Utinam frequentior esset hic contractus utrique parti utilis, missis tot litibus victoriosi perniciosis.

V. QUÆST. III. Quid sit emphyteusis? RESP. Est contractus quo rei immobilis dominium utile ad longum tempus transferitur, directio retento, onere imposto annuæ pensionis solvendæ. *Emphyteusis* vox græca est, quæ latine insitionem, seu implantationem significat: quia olim inculti fundi inferendi tradebantur.

VI. Si emphyteuta per triennium dominii laico, & per biennium Ecclesiæ non solvit pactam pensionem integram, ipso facto cadit in penam *commisæ*, valeque dominus proprietarius eum privare re emphyteutica cum omnibus *meliorationibus* factis.

VII. QUÆST. IV. Quid sit feudum? RESP. Est contractus quo rei immobilis dominium utile transferitur, retento dominio directo sub onere fidelitatis, & obsequii personalis. Differt ab emphyteusi, quia feudatarius, seu vassallus non pendit domino annuam pensionem, sicut emphyteuta, sed tantum obsequium personale defensionis, auxilii, & fidelitatis præstare debet requisitus à domino.

VIII. QUÆST. V. Quid sit commodatum? RESP. Est rei alicujus quoad usum solum gratuita concessio ad certum tempus. *Precarium* verò est rei alicujus quoad usum solum gratuita concessio ad nutum concedentis revocabilis. Affines sunt ejusmodi contractus; discrepat solum quod precarium repeti ad nutum concedentis potest, commodatum verò solum elapso tempore præstituto.

IX. QUÆST. VI. Quid sit depositum? RESP. Est contractus quo sola res custodia alterius fidei committitur, ut integra reddatur. Requiritur mutui consensus & deponens, & depositarius. Depositarius nequit uti re deposita absque consensu deponentis. Si tamen pecunia sit, quæ damnata ex usu patitur, ea uti potest, si tamen semper promptus sit ad eam reddendam ad nutum deponentis. Adhibere diligentiam debet in custodia. Si damnum sequatur, tenetur ex culpa lata tantum ad recompensationem. Religiosi claustrales

Tom. II.

suscipere depositum nequeunt absque licentia Prælati: Cœnobium non tenetur ad compensationem, si depositum percat apud privatum Religiosum, vel apud Prælatum, nisi cum capituli consensu illud suscepissent. Cæteri ratione utentes capaces sunt recipiendi depositum.

X. QUÆST. VII. Quid sit locatio? RESP. Est contractus onerosus, quo usus, vel fructus rei, vel personæ venditur pro pretio. Conductio est contractus quo usus rei vel personæ emitur pro pretio.

XI. QUÆST. VIII. Peccantne qui domos locant ad usuras exercendas, ad meretricandum? RESP. Adfirmant Patres omnes, ut alibi palam feci. P. Claudus Lacroix *lib. 3. p. 2. dub. 2. n. 1042.* congerit opiniones oppositas probabiles, improbabiles, & laxas, & more suo, arbitrio lectorum eadem subiecit, ac si Pyrrhonismus esset Moralis christiana. Inclinare se tamen ostendit in opinionem docentem licitam esse talem locationem: quia hæc, inquit, tendit proximè ad dandam habitationem, remotè verò præbet occasionem peccandi. Opinio hæc, ut mihi videtur, falsa est. Vide quæ dicta sunt ubi de scandalo.

XII. QUÆST. IX. Quid sit promissio, & quænam obligatio? RESP. Est libera, & spontanea fidei datio de re licita possibili. Requiritur enim ad veram promissionem obligatio præstandæ ex virtute fidelitatis id quod promittitur, nec sufficit sola voluntas faciendi; & ideo dicitur *datio fidei*. Dicitur libera, & spontanea, quia promissio contractus gratuitus est.

III. Ut promissio obligationem inducat, acceptata sit oportet ab illo cui fit. Promissio juramento firmata ante acceptationem revocari nequit, quia promissor vinculo fidei ligens, se obstringit ad non revocandam promissionem; quodquid in oppositum dicant aliqui. Gravis obligatio in promissione gratuita pendet ex intentione promissoris, qui ad hoc quod attinet legislator est.

XIV. QUÆST. X. Quid sit donatio? RESP. Est liberalis alicujus rei traditio. Alia *realis* in rei traditione fit; alia *verbalis*, qua quis donat rem absentem, quæ imperfecta donatio est, & postea promissio. Rursus donatio tribuitur in absolutam quæ perfecta est; & in conditionatam, quæ conditionem annexam habet. Denique alia est donatio *inter vivos*, quæ continuo transfert dominium in donatarium, etiam vivente donatore; alia est donatio *mortis causâ*, in qua quis rem nunc donat, sed post mortem possidendam. Hæc revocabilis est, secus illa, exceptis pactis casibus.

XV. Donare valent qui absoluto dominio rei donandæ potiuntur. Heinc Religiosi donare nequeunt. Revocandæ donationis causæ sunt. 1. Donatarii ingratitude probata in judicio. 2. Proles noviter suscepta. 3. Si donatio sit inofficiosa contra pietatem paternam erga filios, ut si lædatur jus legitime debitæ filii. 4. Si quid donatum sit ob causam, non secuta causa.

F 3

CA-

Terribile: Censui personalis utriusque redimibilis super persona industria locatus, probabiliter defenditur. Atamen periculo usurarij intentionis non caret. Ita contra communem docent DD. Defendunt DD. contra communem probabiliter? Qui sunt hi DD. qui communi Ecclesie doctrinae seles opponunt?

IV. P. Patricius Sporer, Tamburini, Laymani, Sanchez, Diana collector tract. 6. cap. 6. n. 16. scribit: Probabilissimè quoque licitus est census personalis. . . . etiam redimibilis ex utraque parte, etiam adjuncto pacto assecurationis spectando præcise rei naturam, licet ubique subsistat periculum usurarij intentionis: idè merito prohibitus per Bullas Pontificum. Licitus est census personalis, & quidem probabilissimè, & simul merito per Bullas Pontificum improbatas? Meliores ne juris naturæ, & evangelicæ interpretes Caluiste novi, quam Pontifices summi? Si merito per Bullas Pontificum est improbatas census iste, missis disputationibus, eundem, & nos manibus collatis improbamus. At resistit P. Viva, qui p. 4. q. 4. art. 3. n. 6. docet, DD. communissimè negare censum personale esse fenebræ em.

V. Considera ortum, incrementum, & propagationem opinionis hujus. Biel cepit recitativè, P. Lessius secutus est specialitè, P. Layman probabiliter, P. Sporer probabilissimè, P. Viva communissimè. Sed propagator novæ opinionis adversus antiquam sanctorum Pontificum doctrinam.

VI. Verum si Bullæ Pontificæ prohibent censum personale, ut fatentur adversarii, qua ratione illum propagare possunt? Et quod Bullæ Pontificæ improbant hanc contractum, præter adversarios testatur Benedictus XIV. lib. 7. c. 48. n. 5. de Syn. ubi ait: Superfluum est novis argumentis censum personale insectari, quem jam prescripti S. Pius V. in laudata Constitutione. Cum onus: ubi ad census beneficentiam, inter ceteras conditiones hanc quoque requirit ut census constituatur in re fructifera, non qualicumque, sed immobili, certa, ac nominatim designata.

VII. P. Paulus Comitulus doctissimus Jesuita antiprobabilista lib. 3. Resp. mor. q. 27. clamat: Quis existimare possit omnem christiani imperi provinciam, ac regna non teneri hac lege. . . . Verum mihi minimè dubium est, vim habere constitutionem in omnibus Regnis, ac provinciis: id quod non obscure declarant verba illa ejusdem constitutionis. Volumus autem, &c. . . . Accedit hæc firmissima ratio. Pontifex permissis censibus necessaria lege potuit mederi, debuit, potuit, ac voluit in omnibus locis mederi. Quare maximè generalem hanc legem esse oportuit: alioquin omnium christianarum Nationum, & sua item salutem Romanus Pontifex non valde prudenter consulisset, cum non sustulisset illud malum ex omnibus Provinciis orbis christiani, quod equa sanctione tollere poterat, ac debebat.

VIII. Sed quodnam non acceptationis argumentum promit aliquis? quod non sit promulgata in singulis provinciis? Finge etiam hanc hypothesein. Quodnam provincia, quodnam regnum examen, juris forma servata, instituit, sit ne acceptanda, an secus Piana Bulla? Nullum om-

nino. Cur ergo non acceptata? Quia homines avari, cupidi, feneratoros fenebræ istos census, & usuraria cambia continuantur? Quis id asserere audeat? Non alia ergo de causa non acceptata dici potest, nisi quia aliqui Theologi videntes populos majores ex parte census personales, cambia sicca, contractus trinos celebrantes non fecis post Bullam ac antea, præ intentione, ut sentire nos convenit, eosdem præsertim ab usura flagitio scribere cœperunt: Bulla non est usura recepta. Tum non pauci post illos continuantur scribere, Bullam non esse usura receptam; quamvis his temporibus Benedictus XIV. eandem Bullam allegaverit contra census personales. Sed audiant, & insistent per celebrem Jesuitam P. Comitolum lib. 3. q. 27. n. 5. sic faneam: Quærent enim arbitri sacrorum Confessionum: quid igitur nobis cum ista agendum erit. . . . qui ex censibus, qui ad prescriptam rationem constitutionis non sunt facti, nec celebrantur, fructus percipiunt? Quid item cum domini provinciarum? Ego id agrem. Domini Provinciarum, nisi vellet accipere Pianam Constitutionem, non abolerem. Ceteris, si quid post auditam legem Pii V. per fraudem, aut dolum, contrabendo censu commiserint, protentiam inane esse quidquid fecerunt, contractum fuisse nullam, ac propterea nullum iis jus fuisse percipiendarum pensionum; & ita necessarij restitutioni esse obnoxios.

IX. Propugnatores census personalis divisi sunt in classes duas. Alii defendunt censum personale solum ex parte venditoris, secus ex parte emptoris, ut Henricus à S. Ignatio, cujus opus prescriptum est, & in materie usura fortassis est æquo laxior, quod dictum sit ob imperitos, qui hunc auctorem citant, ac si semper sanam propugnaret doctrinam. Alii defendunt eundem utriusque redimibilem, adjecta etiam hypotheca.

X. Sic autem arguuntur auctores isti. Possium ego tibi vendere jus percipiendi fructum agri mei. Ergo eadem ratione possum tibi vendere partem fructuum industriae meæ. Aut ergo improbandus census realis, aut probandus census personalis.

XI. Futilis, & inepta arguatio. Terra natura sua fructus parit in perpetuum. Persona humana in dies mutatur. Hodie fecunda, cras sterilis. Hodie contrahit censum personale, cras in morbum incidit diuturnum. Interim censum quotidie currit. Spectato ergo natura jure, ad quod appellant defensores, fenebris est census iste, & ut talem damnarunt Pontifices, sapientiores quam alii, juris illius interpretes.

XII. Clausula quæ præscribit subjiciendum esse censui fundum frugiferum, & immobilem, jus naturale spectat, ipsaque contractus substantiam. Hanc clausulam præcipiunt quatuor Romani Pontifices Martinus V. Nicolaus V. Callistus III. S. Pius V. Nunquam disputatum inter Theologos ante Pianam constitutionem, esse ne tantum humani juris præfata clausula, sed an usurarius esset hac sublata clausula. Usurarius declaratur census, deficiente fundo frugifero immobili, & determinato. Ergo nunc quoque ut tale habendum.

XIII. Paucis omnia perstringo. Si rationes cum

cum rationibus conferantur, rationes pro censui personali sunt inventa primùm recitativè, post specialitè, inde probabiliter, tursus probabilissimè, & tandem communissimè propagata inter juniores. Si auctoritas Theologorum, & Canonistarum cum auctoribus comparetur, fatetur vel ipse P. Lessius suo tempore nostram sententiam fuisse censuram. Finge omnia utriusque partis argumenta esse paria. Pontifices summi damnant censum personale. Finge etiam, quod proforsus nego, pontificiam prohibitionem esse juris positivi? Quid inde? An leges quæ vetant aliquem contractum ob usura speciem, ob pericula gravissima fraudum, oppressionum, & usuratum, non obligant ubique gentium? An obligatio vitandi gravia pericula, & scandalum hæreticorum non est naturalis & divini juris? An non obstringit provincias omnes? An in re gravissima, qualis est avaritia, & usura, quorundam interpretamentis adherendum, neglectis graviorum Theologorum, & summorum Pontificum sanctionibus? Tu lector christiane judex sède.

XIV. Ceterum ergo firmumque habeo, censum personalem sive utriusque redimibilem, sive irreducibilem, sive quocumque modo conceptum, fenebræ esse. Evidentiùs quidem usura se prodit in censum utriusque redimibilem; at non propterea probabilis est opinio de hoc censui irreducibili. S. Pius V. fatentibus adversariis, damnavit censum personale. Opinio autem à S. Sede damnata omni cræte probabilitate. Seculis

XV. Christiana Respublica vixit sine censibus ipsum Romanum Imperium censuales contractus ignoravit. Ut primùm invecit fuerit, quatuor Romani Pontifices, præscriptis clausulis, ab usura labe reales purgarunt. Si plura de censibus realibus & personalibus cupis, lege tom. 7. lib. 3. diff. 4. c. 1. ubi plura invenies, quæ spectant historiam, & omnia adversariorum sophismata convulsa.

XV. QUÆST. I. Jure naturæ spectato licitum ne est pactum, quo obstringitur censuarius ut redimat censum ad arbitrium emptoris? RESP. Adfirmat aliqui. Sed hæc opinio falsa mihi est, spectato solo naturæ jure. Quoties tradis pecuniam cum pacto ut tantumdem restitatur, usura est, si accessiones præter sortem exigas. Id in presenti evenit. Si quidem emis censum mille aureorum pretio: 50. in annos singulos percipis: censuarius cogit ut post trimum, aut sexennium censum redimat eodem pretio. Quid amplius ad verum mutuum, & usuram requiritur? E contrario res se habet, dum ex parte solus venditoris remanet facultas census redimendi. Hæc quippe facultas non tollit veram emptionis & venditionis rationem: quia venditor non potest unquam redimere censum, ex illius parte timeri mutuum nequit. Quare emptor verè emit, cum pretium datum repetere non queat. Hanc sententiam defendunt graviores Theologi. Obligari venditor potest, ut eadem moneta censum redimar, dummodò æquale periculum sit incrementi, & decrementi.

XVI. QUÆST. II. Pereunte fundo subjecto censui, perit jure naturæ census? RESP. Adfirmat Tom. II.

S. Pius V. in sua constitutione, pereunte fundo censui subjecto sive in totum, sive in partem perire quoque censum. Negantem tamen opinionem defendunt Salmanticenses tract. 14. c. 4. p. 2. §. 4. quia, inquit, fundi non supponuntur censibus, ut ex illis pensiones solvantur, sed ut pignus & hypotheca ad census securitatem. Hæc opinio falsa est mihi. Ea enim admittit, census sunt verum mutuum adjecto pignore.

XVII. QUÆST. III. Licitum est census cui ampliores fundi subjiciuntur, non designata parte determinata? RESP. S. Pius V. ad fraudes, & usuras tollendas præcipit ut determinata fundi pars censui subjiciatur. Quomodo si pars subjecta censui perit, emptori census perire debet. Nec obstat quod in omni instrumento census, omnia bona venditoris substituantur in assecurationem ejusdem. Quomodo ejusmodi substitutiones & hypothecæ sunt, ut securus reddatur fundus subjectus censui ab evictione: nempe si fundus esset alio censui gravatus, fideicommissis suppositus, aut alio debito onustus, tunc supplicare alia debitoris bona deberent. Ceterum si fundus periret, censuistæ perire debet, & hoc certum est.

XVIII. QUÆST. IV. Licitum est census vitalitius? RESP. Adfirmat communis opinio. Est enim contractus fortis, in quo æquale periculum utriusque partis est. Sors quippe exposita periculo frugifera evadere potest, quando periculum æquale sit tam respectu vendentis, quam ementis. Quia tamen contractus iste speciem alex habet, nisi necessitas urgeat, non probarem respectu illorum qui ex instituto, census vitalitios celebrant, unice ut lucentur. Mihi hæc de re aqua heret. Quare, sublata necessitate, ut ab hoc censu abstineant Christiani suadeo.

XIX. QUÆST. V. Licitum est contractus vulgo dictus à godere, ad gaudendum? RESP. Prequantissimum in Italia hunc contractum ait Diana. Hoc pacto celebratur. Sempronius dat tibi suam domum, vel suum agrum, & tu eidem pecuniam respondentem valori domus, vel agri, sic mutuo pacifcentes. Tu utere pecunia mea, & ego utar agro tuo. Ego quando voluero repetam pecuniam, & tu agrum: vel tu quinquennio, decennio utere pecunia mea, & ego utar agro tuo. Honestate hunc contractum aliqui juniores cum Diana contendunt, larva venditionis, cum pacto retrovenditionis. Sed est aperta, & versuta circumitio, & mutui larva. Licitæ utique est venditio cum pacto redimtionis in favorem venditoris, Pactum verò istud in favorem emptoris fenebræ est, ut supra dixi. Et hæc de usura, & usura pallis sufficiunt. Lege tom. 7. lib. 3. diff. 4. & tom. de Usura contrat. Trin. & comment. in encyclicam.

sequitur, licitum esse docent cum explicatione danda §. 4. Probatur. Quia si Cajus campfarius haberes Placentiæ aliquem amicum, qui tibi soleret cambium contractum Panormi, esset justum cambium, ut vidimus. Ergo etiam, &c.

VII. Argumentatio eorum qui hoc cambium licitum faciunt, ni fallor, huc recidit. Si cambium esset reale, licitum foret. Ergo licitum quoque erit, tamen si fictum sit. Quoniam, inquit, licet non adfit Placentiæ realiter & verè pecunia, adest tamen virtualiter, & æquivalenter. Felicissimi debitores, si hac pecunia virtuali solvere sua debita possent! Lapis iste omni lapide philosophico pretiosior foret.

VIII. Ut usuræ iniquitatem deprehendas: Cajus necessitate coactus petit à Titio 100. aureos, nihil prorsus de cambio cogitans. Verutem Titius videt le feneratorum prode, si aureos tradat cum accessione supra sortem. Idcirco ut usuram declinare se fingat, suggerit ei cambium Placentinum. Equi fieri, reponit Cajus, hoc potest? Facillimè, reponit Titius vaster. Habeo ego ibi procuratorem meum Sejum, qui illa omnia quæ narrata sunt, peraget. Quis manibus non tangit versutam circuitionem ad palliandam usuram excogitavit? Si quidem sublati circuitionibus, non aliud Titius recipiat nisi lucrum ex mutuo quod tradit Cajus. Et non aliud intendit Cajus, nisi recipere pecuniam restituendam Titio eo in loco ubi illam accipit. Cætera omnia commenta sunt. Quomodo velle cambium potest Cajus, si eo non eget; sed eget pecuniis ibi, ubi eandem restituere debet?

IX. S. Pius V. an. 1571. constitutionem edidit, qua ejusmodi cambia fissa omnia damnavit, cujus initium est, *Ineam pro nostro*, &c. Lege illam integram tom. 7. lib. 3. diff. 4. cap. 3. Respondent, constitutionem Pianam paucis in locis & ferè nullibi esse receptam. Itaque videndum, quid jus naturæ præscribat. Sed qui sunt interpretes istius juris naturæ? Nonne Pontifices? Non vidit S. Pius V. non viderunt Theologi, quorum studio usus ille est, quid jus naturæ præscribat? An Bullæ pontificiæ in rebus fidei, secus in morum præceptis obligant? Sed cur Piana constitutio usu recepta non est? Quia à pluribus mercatoribus non observatur. Ne isthæc egregia ratio? Plura alia, quæ in hac constitutione damnat S. Pius V. explicata sunt loc. cit.

X. QUÆST. V. Quid de cambio ad nundinas dicendum? RESP. Mercatores nundinas in certis locis, vel urbibus ter aut quater in annum celebrant, ubi debita solvuntur: pecuniam ibi numerant restituendam ad secundas, vel quartas nundinas tanto majori lucro, quanto longius tempus interfuit. Læsius, & alii licitum hoc cambium adferunt; led tamen non esse suadendum. Alii graviores Theologi illud tamquam scænebre improbant, quia exigitur lucrum ob solam temporis dilationem. Allegari solent tituli licet cessantis, & damni emergentis; sed ut advertit Gennetus, vix unquam mercatores damnum patiuntur ex tali cambio. Quia vix cambium, dilata solutione, nisi dum otiosa pecunia abundant:

ideò hoc cambium, inquit ille, est ferè semper usurarium.

XI. QUÆST. VI. Quid de cambio civico dicendum? RESP. Cajus indiget 100. aureis Romæ, quos à Titio campfore petit, ibidem cum lucro restituendos ad terminum, nempe ad 1. vel 2. vel 3. nundinas. Nemo est qui cambium istud tamquam fictum, & scænebre non damnet. Quoniam campfarius nec Romæ, nec alibi pecuniam habet permutandam. Fucare cambium istud solent hoc modo. Cajus Romæ testatur campfiori se nummos accipere vel ad cambium exercendum Neapoli, Lugduni, Mediolani, &c. vel ad alios contractus negotiatorios ineundos. Et hoc, si opus fuerit, juramento confirmat. Omnia tamen falsa sunt, Cajus enim recipit Romæ pecuniam expendendam vel in collocanda filia, vel in propriis indigentibus sublevandis. Titius refugit pecuniam credere Cajus, nisi aut pignore, aut fidejussore accepto. Cajus debet solvere lucrum fidejussori, & simul campfiori. Quot facinora in uno crimine! Campfores, & proxenæ communitè hac omnia signenta perfecta habent. Estne aliquis titulus tegens hanc usuram? Ajunt aliqui: quoniam, inquit, aut Cajus negotiatur pecuniam acceptam à Titio, aut secus? Si primum, cambium est verum. Si secundum, per Cajum stat, ne pecunia lucrosa fiat. Porro ex culpa Caji referre damnum Titius non debet. Verum hæc omnia mera signenta sunt: quoniam contractuum tituli reales sunt, & esse debent, non ab aliis confecti.

XII. Alio pacto hoc cambium, quod oblitum vocant, exercere solent, Sempronius mutuatarius dicit Cajo mutatori: Tu mihi trade mutuos mille aureos, ego parum pecuniæ summam negotiationi destinabo, aut ad cambium tradam in commodum, & utilitatem tuam, & quotannis tibi solvam quantum ex negotiatione, vel ex cambio lucrabor, donec reddidero acceptam summam. Hæc omnia chimærica sunt, ut Benedictus XIV. Pontifex summus lib. 7. cap. 48. n. 9. de Synodi. declaravit inquit: Quid enim absurdum, quid incredibile fingi potest, quam quod Titius indigens mille aureis, quos mutuos accipit à Cajo totidem statim habeat paratos ad nundinas transmittendas, atque in alivæ cambia erogandas in mutuantis Caji utilitatem.

XIII. Circuitio hæc adeo puerilis, & inepta est, ut confutatione non eget. Nec refert quod decisiones Rotæ in confirmationem adducantur. Quoniam in Tribunali mendacis, & circuitionibus partes evincunt quod fictum cambium fuerit verum. Cæterum si in foro appareret cambium esse merum signentum, nunquam judices illud probarent. Et hoc in sensu intelligendus est Cardinalis de Luca, qui lib. 5. tit. de Camb. probare videtur descriptum cambium. Nemo quippè rationis compos probare potest tale cambium, si fictum sit, quomodo revera est, & passim ad praxim reductor. Si plura de cambiis cupis, lege tom. 7. lib. 3. diff. 4.

CAPUT II.

De Censibus realibus, & personalibus, eorumque divisione.

I. QUÆST. UNIC. Quid, & quæplex sit census? RESP. Est jus exigendi pensionem ex re alterius frugifera. Juniores addunt aliam particulam, vel ex persona, ut communi census definitione includant censum personalem. Verum cum census iste commentitius mihi sit, & usuræ pallium: ideo à censibus finitione eum excludo.

II. Tribuitur census in reservatum, & censuatum. Dum quis rem suam alteri tradit, hoc onere adjecto ut quotannis qui rem accipit, solvat pensionem præscriptam, constituit censum reservatum. Censu confignitatus ille est, quando recento dominio rei tunc prædij, domus, &c. alteri vendis jus percipiendæ pensionis in annos singulos.

III. Conignativus rursus dividitur 1. ex parte rei, in qua fundatur, in realem, personalem, & mixtum. 2. ex parte pensionis in pecuniarium, & fructuarium. 3. ex parte temporis in temporalem, & perpetuum. 4. ex parte modi, quo celebratur, in redimibilem, & irredimibilem.

IV. Reali constituitur super agro, domo, vel terra aliqua frugifera. Si alienetur, transeatque ad plures dominos, transit quoque onus istius census, donec redimatur. Si res pereat, perit census. Personalis constituitur immediate in persona, quæ obligatur ad solvendam pensionem ex industria, labore, & operibus, & etiam ex bonis suis, si habeat. Censui iste immediate afficit, & comitatur personam, non rem. Quare si bona pereant, & non persona, census consistit. Et quamvis pro asservatione tradatur hypotheca non propterea transit in realem, quia hypotheca non manet immediate obligata, sed tantum in defectum personæ. Mixtus constituitur tum super re, tum super persona. Et ideo si res perit, & non persona, hæc solvere debet: si contra persona perit, & non res, ex hac pensio exigitur. Pecuniarius pecunia, fructuarium fructibus solvitur. Temporalis habet fixum tempus. Perpetuus durat semper. Vitalitatis illigatur temporis incerto, nempe personæ. Redimibilis redimi potest arbitrio censuistæ, vel censuarii, vel utriusque. Irredimibilis nunquam redimi potest. Qui emitt censum, Censuista, qui solvit, Censuarius vocatur.

V. Censum realem probantur Martinus V. Callixtus III. S. Pius V. in constitutione Cum onus, &c. an. 1568. Licitus, & justus est contractus iste. Consentunt ambe partes. Pretium justum est. Quoniam licet pensiones omnes simul sumptæ superent pretium rei, successivè tamen acceptæ minoris valent.

VI. Obficiunt censuum oppugnatores, & usuræ defensores. Censui est purum, putumque mutuum. Ego trado tibi 100. ut singulis annis reddas mihi quinque. Elapsis 20. annis, reddita fors est. Et nihilominus recipiam quotannis quinque in centum. Quid autem hoc est nisi mutuum perpetuum?

Tom. II.

VII. Varia, quæ præbent auctores, responsa evincunt objectionem non esse levioris momenti. Unica vera responsio hæc mihi videtur. Improbatur accessio supra sortem in mutuo, quia pecunia natura sua sterilis est, & usu civili consumitur. Fit frugifera industria mutuatarii, non mutuatoris. Contra fundi censuum natura sua frugifera sunt in quibus usufructus à dominio distinguitur. Si hæc duo distincta reipsa sunt, vendi unum sine altero potest. Neque hoc gratis asseritur. Nam si ager, si domus, si fundus, in quo fundatur census, alluvione, incendio, aliove modo perit, ipsi censuistæ, minime censuarii petri. Contra in mutuo mutuatario non mutuanus perit. Discrimen ergo verum est, & reale. Huc res recidit, ut census celebentur juxta constitutiones apostolicas. Quod reipsa interveniat verus contractus venditionis, ut emptiois juris ad percipiendam pensionem: quod fundus census fit reipsa frugifera, & liber, & correspondens forti. Frequentissimè census illi ficti sunt, quia non servantur conditiones præscriptæ à constitutionibus Pontificiis. Auctores illi qui negligunt conditiones à S. Sede præscriptas, hæreticorum calumniis exponunt Pontificias Bullas. Si plura scire aures de discrimine inter censum, & pecuniam mutuatitiam, legessis comm. nostram in Encyclicam Benedicti XIV. diff. 3. cap. 4. §. 5.

CAPUT III.

De Censu personali mirifico usura pallio

I. Si ipsi census reales, Pontificia auctoritate probati, difficultatem præferunt, & indè usurarum patroni anam arripunt honestè moderatas usuras; quique videt quid de personalibus censibus dicendum sit. Censuum realium justitia defenditur, si servantur præscriptæ conditiones. Hæ conditiones deficiunt in censibus personalibus. Ergo feneratoritii sunt.

II. Martinus Navarrus de Usura. 80. testatur, ferè omnes Theologos, & Canonistas damnare censum personalem. P. Læsius citat Biel pro patrono census personalis. Sed Biel in 4. diff. 15. q. 12. ait: Hoc dico recit uti vè, &c. Respondet P. Læsius lib. 2. c. 22. d. 10. n. 56. hoc non ob stare, inquit: Sic enim loqui solemus ad declinandam invidiam, quando aliquid novi, & receptæ opinionis adversum ex nostra sententia preferimus. Intellexisti? Sic loqui solemus cum aliquid novi, & receptæ doctrinæ adversum procedimus. Licetum ergo est in morum controversiis novæ doctrinæ procedere receptæ antiquorum doctrinæ oppositæ? Ad declinandam invidiam ambigua adhibentur verba. Aut vera doctrina est, aut falsa. Si vera, timenda ne est Jesu Christi discipulis invidia? Sed divina providentia disponitur ut ab ipsis auctoribus vocetur nova, & antiquæ doctrinæ opposita, doctrina quam ipsi propugnant. Si enim nova est, nec ab Evangelio, nec à Patribus, nec à Conciliis tradita, profecto falsa est.

III. P. Paulus Layman lib. 3. n. 4. cap. 18.

F

scri-

CAPUT VI.

De Testamentis.

I. QUÆST. I. *Quid, & quotuplex sit testamentum?* RESP. Est ultima voluntatis humanae iusta sententia de eo quod quis vult fieri post mortem, cum directa hæredis institutione. Proprietas vera testamenti, ut distincta à cæteris ultimis voluntatibus, est *hæredis institutio*, qui personam defuncti repræsentat. *Codicillus* est veluti testamentum appendix, & scribitur ad aliquid mutandum eorum quæ in testamento disposita sunt, aut declarandum, adijciendumve. Ex privilegio dumtaxat potest in codicillo hæres institui. Alicubi valet testamentum sine hæredis institutione.

II. Testamentum duplex. Aliud *scriptum*, seu *clausum*, & sigillis munitum. Aliud *nuncupativum*, seu apertum, quod absque scriptura, sola verborum nuncupatione formari potest. Si quis plura conficit testamenta, ultimo standum est.

III. *Legatum* est donatio facta à testatore, & ab hærede præstantia alicujus rei particularis. Fideicommissum est legatum, vel hæreditas fidei legatarii vel hæredis ita commissæ, ut alienare eam nequeat, sed debeat illam tradere, & restituere, cui testator præstitit. Duplex fideicommissum: generale, quo tota hæreditas gravatur; & particulare, quo res determinata fidei legatarii committitur restituenda.

IV. QUÆST. II. *Quæ solemnitates requiruntur ad testamentum nuncupativum?* RESP. Jure communi requiruntur septem testes masculi puberes, qui annos 14. expleverint, quique liberi, & invitati, ac rogati omnes audiant voluntatem testatoris. Ad testamentum *scriptum*, seu *clausum*, requiritur ut testator coram septem testibus declaret hoc esse suum testamentum. Omnes testes debent subscribere. Si quis ignorat scribere, alius pro eo scribat, & proprio, vel communi sigillo testamentum signare debet. Excluduntur muti, surdi, impuberes, pater hæredis, & qui sub potestate testatoris sunt, cæci, amentes, prodigi, infames à numero testium. Hæc de jure communi. Cæterum singuli principatus suas habent peculiare leges, quæ servandæ sunt.

V. QUÆST. III. *Quas solemnitates postulat testamentum ad pias causas?* RESP. Testamenta quæ hæreditatem destinant pauperibus, Ecclesiis, monasteriis, hospitalibus, virginibus, viduis, nuncupantur ad pias causas. Si legatum in testamento relinquatur præfatis, non dicitur testamentum ad pias causas. Quoties constat de consensu testatoris aut ex ejus privata scriptura, aut ex duobus testibus, sive viris, sive foeminis, valet testamentum ad pias causas, sublati solemnitatibus jure communi præscriptis.

VI. Ad testamenta cæcorum nuncupativa septem testes requiruntur. Militæ testantes extra bellum sunt subiecti juri communi; in bello verò ea servare debent quæ jure naturæ præscripta sunt,

nempe testamenta fieri coram duobus testibus sive viris, sive foeminis debent. Ad *codicillos* quinque testes requiruntur. Sed leges municipales consulendæ sunt.

VII. QUÆST. IV. *Quid sit testamentum imperfectum?* RESP. Testamentum imperfectum dicitur, quia aut deficiunt solemnitates à jure præscriptæ; aut testator morte percussus illud perficere nequivit. Hoc jure communi nullum est. Dum dubitatur validum necne sit testamentum, communiter auctores validum asserunt. Et si sit ad pias causas, validum in utroque foro est, sicut, & legata pia. Si testator asserat in testamento se schedulam dedisse Confessario, vel alteri personæ subscriptam, velleque omnia in ea contenta valere, implenda sunt non secus ac testamentum.

VIII. Si testator plena libertate carer, si dolo, lenociniis, fraudibus deceptus est, nullum est testamentum ab eo factum. Qui decipiunt testatorem, peccant contra iustitiam, & ad restitutionem tenentur. Idem dicendum de illis qui veritatem impediunt ne testamentum condatur.

IX. QUÆST. V. *Quinam possunt testamentum condere?* RESP. Omnes usu rationis præditi possunt de bonis suis testari, nisi aliqua lex obstat, ut obest Religiosis vi vocis pauperatis, & Episcopis de redditibus Ecclesiæ. Impuberes masculi ante 14. & foeminae ante 12. annos testari nequeunt. Filii familias de bonis castrensibus, & quasi castrensiibus testari valent.

X. Crimina iudicis sententia probata, quæ testari vetant, sunt. 1. Hostilis Cardinalium percussio, incarcerationio, aut cooperatio ad hæc crimina. 2. Hæresis, vel hæreticis favere, & eosdem receptare. 3. Condemnatio ob libellum famosum. 4. Usurarii publici. 5. Dammati ad mortem, & quibus aqua, & ignis interdicitur, inhabiles sunt ad testandum.

XI. QUÆST. VI. *Quinam possunt hæredes institui nequeant?* RESP. 1. Hæretici, & apostatæ, si intra annum non egerint penitentiam. 2. Qui non possunt testari ob delictum. 3. Percussores Cardinalium post iudicis sententiam. 4. Civitates inimicæ. 5. Qui occidunt testatorem. 6. Qui prohibent condere testamentum, vel conditum revocare. 7. Si hæres accessit ad uxorem testatoris, iudicatur indignus hæreditate. 8. Si testator captivus erat, & hæres eum liberare neglexit, privari hæreditate mereatur.

XII. QUÆST. VII. *Quomodo filii spurii, & naturales succedunt patri?* RESP. Filius naturalis jure communi succedit in duobus unciis parenti non habenti filios legitimis. Duæ uncie sextam bonorum partem comprehendunt. Hoc tamen alticubi limitatur, si pater uxorem non habeat. Filius spurius nihil præter alimentam sive ex testamento, sive ab intestato recipere jure valet etiam si pater filii legitimis careat. Filii naturales succedunt matri non secus ac legitimi. Variæ tamen sunt regionum leges, quibus standum est.

CAPUT VII.

De hæredibus necessariis, eorumque substitutione.

I. Triplex hæredum genus. Alii necessarii, qui absque legitima causa privari hæreditate nequeunt. Si hos testator præterit innotatos, nullum est communi jure testamentum. Alii sunt hæredes ab intestato, qui succedunt defuncto absque testamento. Tertio loco sunt hæredes extranei, qui liberè à testatore hæredes instituantur.

II. QUÆST. I. *Quomodo filii parentibus, & patri filii succedunt?* RESP. Filii legitimi succedunt necessario parentibus in legitima, quæ comprehendit tertiam bonorum partem, si filii fuerint quatuor, vel pauciores. Si plures quam quatuor, legitima includit medietatem bonorum. De reliquis bonis liberè disponere pater valet. Etiam in hoc varie obstant nationum leges.

III. Ordo in successione servandus, ut propinquiores spiriti succedant: ideo viventibus filiis non succedunt nepotes. Inter filios dividitur hæreditas per capita. Pater habet tres filios, quorum unus moritur, plures filios relinquens. Filii isti succedunt hæreditati avi, vel avia non per capita, sed per spiritum, quia omnes simul repræsentant unum patrem, & ideo succedunt portioni quæ debebatur patri inter fratres dividendæ. Parentes nequeunt negare legitimam filiis debitam. Similiter ascendentes succedunt descendentiis, quando isti carent successione servato ordine propinquitatis. Fratres, & sorores, sublati ascendentiis, & descendentiis, non sunt hæredes necessarii, & multò minis cæteri consanguinei.

IV. QUÆST. II. *Quibus de causis exhæredari filii à parentibus, & parentes à filiis possunt?* RESP. 1. Et si filius manus impias in parentes iniecerit, causa interveniente mortali. Secus si id faceret ut se, vel Patriam defenderet. 2. Contumelia gravis illata patri verbis, vel factis. 3. Si filius parentem criminis accuset, ob quod poena mortis plectendus sit, excepta hæresi, vel crimine læsæ majestatis, aut proditiis Patriæ. 4. Si filius maleficus fuerit, aut maleficiorum socius. 5. Si filius machinatus sit patris mortem, etiam effectu non securo. 6. Si filius uxorem, vel concubinam patris scienter agnovit. 7. Si patre debito incarcerare, noluerit filius pro eodem fidejuberet. 8. Si filius impediit ne pater testamentum conderet, aut conditum revocaret. 9. Si filia dotem repudiavit, ut luxuriosè viveret. 10. Si filia nupterit servo non libero. 11. Si parentes amentes curare filii noluerint. 12. Si filii captivos parentes liberare noluerint. 13. Si filii catholici à Religione apostataverint. Similiter filii exhæredare parentes ingratos, scelestosque valent.

V. QUÆST. III. *Quid de hæredibus ab intestato dicendum?* RESP. Hæres ab intestato ille dicitur, qui ratione propinquitatis sanguinis succedit defuncto. Isti autem sunt filii, nepotes, pronepotes, &c. Si filii sint, succedunt per capita, si

nepotes, per spiritum. Sublati descendentiis, succedunt ascendentes, servato semper propinquitatis ordine. Sublati ascendentiis, & descendentiis succedunt consanguinei collaterales, sive agnati sint, sive cognati. Si plura cupis, vide *tom. 7. lib. 9. dist. 5.*

VI. QUÆST. IV. *Quid sit substitutio vulgaris, pupillaris, &c.* RESP. Substitutio vulgaris est qua quis hæredi à se instituto alium quemlibet substituit, qui capax sit successione testamentaria. Substitutio pupillaris ea est qua pater substituit filio decedenti ante pubertatem alium hæredem. Substitutio exemplaris imitatur substitutionem pupillarem, quatenus pater pro filio amente testamentum condere valet. Substitutio *fideicommissaria* gravat hæredem, qui vocatur *commissarius*, ut reddat hæreditatem aut integram, aut partem personæ alteri, quæ appellatur *fideicommissaria*. Substitutio *reciproca* ea est in qua instituti hæredes sibi succedunt. Substitutio *indefinita* ea est quæ plures substitutiones comprehendit quantum ad diversa tempora.

VII. QUÆST. V. *Quomodo testamenta valida revocari queant?* RESP. Testator ad libitum revocare testamentum suum valet. Aliqui contendunt, licet testatorem qui juravit se non revocaturum testamentum, posse absque perjurii culpa illud revocare. Sed hæc opinio falsa est, ut communiter auctores docent. Juramentum enim de re licita servandum est. Revocationem tamen testamenti validam esse multi contendunt, quia perjurium afficit ipsum testatorem, minime verò invalidam efficit revocationem. Verum probabilior mihi sententia est invalidam esse revocationem, quia medio juramento potestatem sibi ademit testator revocandi testamentum conditum.

VIII. Secundum testamentum omnibus solemnitatibus munitum ipso facto revocatur. Quando duo simul condunt testamentum unica scriptura, uno mortuo potest superstes revocare testamentum, quod suam bonorum partem tangit. Quoniam licet una sit materialis scriptura, duo tamen sunt testatores. Quando dominus facultatem concedit alteri, puta uxori marito, ut pro se testamentum condat, mortuo hoc testatore uxor revocare testamentum nequit, quia testamentum firmatur morte testatoris; si tamen testator proprio nomine testamentum instituat, & ut dominus. Si enim ut minister, vel ut commissarius testamentum condat, non proprio, sed domini nomine, tunc dominus revocare testamentum valet. Spectanda ergo est facultas in his casibus à domino concessa condenti testamentum.

IX. QUÆST. VI. *Quam obligationem habeant hæredes?* RESP. Tenentur solvere omnia defuncti testatoris debita, nisi acceptent hæreditatem beneficio legis, & inventarii: quo fit ut hæres ultra vires hæreditatis non teneatur solvere. Dum inventarium conficitur, vexare creditores hæredem nequeunt. Si verò hæres intra intervallum à lege præscriptum non confecerit inventarium, vel non repudiaverit hæreditatem, tenetur omnia testatoris

toris debita solvere, etiam si superent hereditatem. Debita realia, quae comitantur hereditatem, secus personalia quae afficiunt personam, tenetur haeres solvere. Praeter debita realia, legata quoque implere haeres debet.

X. QUÆST. VII. *Quenam sit obligatio executoris testamentarii?* RESP. Executores testamentarii alii sunt universales, alii particulares. Illi sunt qui eliguntur, quando in testamento non est facta hæredis institutio, ut testatoris debita solvant, & omnia bona distribuant. Isti ut validum testamentum exequantur.

CAPUT VIII.

De Legatis, eorumque diversitate.

I. QUÆST. I. *Quid, & quotuplex sit legatum?* RESP. Est donatio aliqua quam testator præstandam relinquit ab hærede, de eo quod foret hæredis. Legatum aliud purum, quando nulla conditione, nullo præfinito tempore relinquitur: aliud conditionatum, quod aliquo onere gravatur. Durat legatum juxta voluntatem testatoris. Quare Alexander VII. damnavit oppositam opinionem num. 43. *Annum legatum pro anima relictum non durat plusquam per decem annos.* Si hæres repudiavit hereditatem, nulla legata sunt jure communi. Legata ad pias causas solvere hæres ab intestato debet. Plura tamen jura particularia decernunt solvenda legata quæcumque, etiam repudiata hereditate. Legata pura continentur solvenda sunt.

II. Legato aliquo fundo sive immobili, sive mobili continentur legata ea omnia quæ fundum consequuntur. Heinc legato viridario, legata intelliguntur plantæ; legata veste, etiam ornamenta sive aurea, sive argentea legata sunt. Legata ad pias causas, si testator eligat talem pauperem, aut talem locum pium, his sublatis, impleri legatum debet, nisi constaret legatum relictum esse ut bonum ipsius pauperis. Conditio turpis, vel impossibilis pro non adjecta legato habetur. Conditio adjecta, ut legatarius huic, aut illi puellæ nubat, valida est, & nullum legatum efficit, nisi legatarius designatæ puellæ nubat. Si hæc renuit, valet legatum. Invalida est conditio nunquam nubendi, exceptis viduis, quarum respectu conditio adjecta non nubendi, valida est.

III. Legatum relictum pro nubenda virgine determinata tradi potest eidem, etiam si ingredi religionem velit. Si legatum indefinitum sit pro nubendis orphanis, viduis, & virginibus, eisdem dandum legatum est: alia quippe formula relinquuntur legata pro virginibus ingressuris Religionem. Si defecerint virgines nubere volentes, quod raro accidit, tunc, nisi expressè constaret de opposita testatoris mente, tradi virginibus posset ingredientibus Religionem. Legatum relictum puellis nubere volentibus tradi nequit nuptis etiam pauperibus.

IV. QUÆST. II. *An legatum destinatum puellæ*

hujus civitatis tradi extraneis possit? RESP. Non posse certum est, quia esset aperte contra mentem testatoris. Si tamen extraneæ figerent ibi domicilium, tunc transacto decennio, tradi sicut ceteris incolis legatum posset. Legatum relictum pro nubendis virginibus tradi nequit corruptis, si juridicè constet esse tales. Si corruptio esset secreta, tradi legatum posset.

V. QUÆST. III. *Valene aliquis testamento derogare?* RESP. Testator est supremus legislator jure gentium, & civili. Expressa ejus voluntas, justa causa sublata, mutari nequit. Si dubia fuerit, illius mentis interpretationi, non commutationi locus est. Commutatio tunc locum habet quando mens testatoris clara est, sed impleri nequit. In hoc casu si legatum profanum sit, caducum evadit, & transit ad hæredes. Si fuerit ad pias causas, commutari in similem pium usum Episcopi arbitrio potest.

VI. QUÆST. IV. *Quando ex legatis deducit Falcidia possit?* RESP. Cajus Falcidius tempore Cæsaris Augusti legem rogavit pro hæredibus, quibus facultatem concessit detrahendi quartam partem bonorum testatoris, ut hæc via eosdem alliceret ad hereditatem acceptandam, vel ne solo nomine hæredes essent. Hæc quarta pars Falcidia vocatur a suo auctore Falcidio. Ex bonis testatoris qualia sunt tempore ejusdem mortis, detrahenda est hæc quarta pars. Verum vix aliqui hodie obtinet jus commune circa Falcidiam; sed peculiare leges vigent, quæ præscribunt quid in casibus occurrentibus agendum sit.

CAPUT IX.

De obligationibus eorum qui foro assisunt.

AD calcem hujus libri de justitia, & jure lubet quedam delibare quæ spectant viros forenses. In Theologia christiana indicant præsertim materiam hanc, quod tempus tunc non erat hanc exornandi provinciam. In præsentia puncta præcipua breviter illustrabo. Ad rem.

§. I.

De Judice.

I. QUÆST. I. *Quenam sint judicis munia, ut rectè judicet?* RESP. Primum omnium scientia judicis necessaria est eorum de quibus ferre judicium debet. Tremenda sunt oracula quibus Spiritus Sanctus Sap. cap. 6. invehitur adversus judices foecordes, & ignorantem. *Melior est sapientia, quam vires... Audite ergo Reges, & intelligite, & discite iudices finium terra... quoniam durissimum judicium his qui præsumunt, sit... Ad vos ergo, Reges, sunt hi sermones, ut discatis sapientiam, & non excidatis.* Non ministris judices tantum, sed Reges ipsos Deo alloquitur. His tremendissimum judicium minatur, nisi scientiam didicerint qua, & regere, & deprehendere judicium inferiorum errores queant. Funesta detinentur cæcitate, si credant se liberos esse a defendenda

cenda sapientia regimini necessaria; si sibi blandiantur fas esse eligere bonos judices, & ministros, quibus totum onus committant. Adjuutores isti sunt, & auxiliares copiarum. Cæterum ipsi Reges, & Principes reddituri Deo sunt rationem, & quidem severissimam tum judicium, tum populi. Error est enormissimus, quo credunt suas explevisse partes, quoties optimos elegerint ministros. Hoc est unum quod præstare debent; sed præcipuum est assidua vigilantia, & studium, quo populo sibi commissio assistere, & Principatus negotia tractare debent. Qui vult dignitatis splendorem, & redditus, velit necesse est onera gravissima quæ dignitatem consequuntur.

II. Judicibus omnibus præter scientiam ad rectum judicium formandum, necessaria est fortitudo, & constantia, qua parvipendant potentem, nullamque personam timeant. Inquit Deus Eccl. 7. *Noli quæverere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumperere iniquitatis: ne forte extimescas faciem potentis, & ponas scandalum in equitate tua.*

III. Heinc graviter peccant qui destituti scientia, fortitudine, ceterisque necessariis dantibus officium judicis suscipiunt: & isti absolvi nequeunt nisi fe magistratu abdicent. Maximo enim in falsis æternæ damnatione versantur: si namque iudex reputans se rectè judicare, ex mera imperitia falsam sententiam promat, gravi ignorantia peccato inquinatur, utpote in his quæ scire ex officio tenetur, deficiens, & ad restitutionem omnium damnorum quæ litigantibus obveniunt, adstringitur.

IV. Praeter recensitas dotes auctoritate judicandi instructus sit oportet iudex, vel ordinaria, vel delegata, vel partium consensu. Habere quoque debet certitudinem moralem causæ quam decernit. Hec certitudo moralis formari debet ad legum normam, & secundum allegata, & probata. Neque enim condemnare eum potest quem privata scientia scit esse reum, si juridicè probatus reus non sit. Quoniam iudicari non ut persona privata, sed ut persona publica.

V. QUÆST. XII. *Quomodo se gerere iudex debet, quando iura dubia sunt?* RESP. Notanda propositio quam damnavit Innoc. XI. n. 2. *Probabiliter existimo, iudicem posse judicare juxta opinionem minus probabilem.* Tenetur ergo iudex secundum opinionem verè probabiliorum judicare in questionibus sive juris, sive facti, exclusa omni personarum acceptione, ut Deut. cap. 1. Deus jubet. *Quod justum est iudicatis, sive civis ille sit, sive peregrinus.* Nulla erit distantia personarum. Ita parvum auditus, ut magnum: nec accipietis cuiusquam personam: quia Dei iudicium est. Nec iudex quid vulgus, aut multitudo dicat, attendere debet, sed ipse scrutari leges debet, & juxta eisdem sententiam ferre ut Exodi cap. 23. Deus jubet. *Nec in iudicio plurimorum acquiescat sententia, ut a vero deviet.* Si utrimque rationes æquæ probabiles urgeant, tunc res, de qua lis fervet, dividenda inter partes est, si a nemine possideatur. In causis tamen criminalibus, quando iura sunt æqualia, favere reo iudex debet.

VI. Celeriter expedire causas, seu lites iudices debent. Si negligentes in hoc sint peccant contra justitiam, & partem lesam compensare astringuntur. Si noverint advocatos, qui versutè lites protrahant, continuo a foro eos expellere satagant.

VII. Acriter auctores disputant, num iudex capite plectere debeat eum quem certo novit innocentem, quando juxta allegata, & probata apparet evidenter reus. Omnes adfirmant obstringi iudicem omnes inire vias arteque adhibere, & iudicium differendo, & causam ad Superiorem remittendo, & apud eundem restem agere, ut liberet innocentem. Quid si hæc omnia inutilia sint? Si id quod sentio promere debeat, vix contingere posse iudico, ut iudex nequeat effugere ut innocens talis appareat. Nam si innocens hic est, falsi testes sunt. Testium autem falsitas difficillimè occulta persisteret valet, si experrectus iudex sit. Utrique iudex tenetur ut persona publica iudicare secundum allegata, & probata; ac in casu rarissimo curandum est ut innocens non pereat. Et quia casum in praxi vix contingere posse existimo, nempe quod accusatus sit innocens, quod hæc innocentia soli iudici comperta evidenter sit, quodque nulla suppetat via capiendi in sermone falsos testes; idcirco a longiore discussione abstinere.

VIII. Peccat iudex qui reum condemnat ex confessione injustè extorta. Quoniam confessio injustè extorta nullum præbet jus, neque iudex uti eadem potest, cum non liceat medio injusto uti. Injustè autem judex confessionem extorquet si absque indicis congruis, vel præcedente infamia, aut semiplena probatione id præsterit; si dolo vel promissione impunitatis reum alliciat; si contra juris ordinem eum torqueat.

IX. QUÆST. III. *Accipere munera a partibus iudex valet?* RESP. Pro ferenda sententia sive justa, sive injusta accipere munera iudex nequit. Hinc sequentem rescriptum proscriptit Alexander VII. *Quando litigantes habent pro se opiniones æquæ probabiles, potest iudex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius pro alio.* Severè Deus improbat, & detestatur tantam pravitatem pluribus in locis Scripsit sanctè Deus, cap. 16. inquit: *Non accipies personam, nec munera: quia munera excæcant oculos sapientium, & mutant verba iustorum. Jussit quod iustum est, persequeris.* Hic excluduntur munera, & magna, & parva, Levitæ munuscula accipiuntur ad declinandam inurbanitatis notam: inepta excusatio. Venentur populi iudices cum vident talia respicere eosque non ut inurbanos, sed ut viros fortes, & integros justitiam administratores suscipiunt.

X. QUÆST. VII. *Quomodo inquisitio fieri a iudice debet?* RESP. Inquisitio triplex. Generalis, quæ generatim inquiri solentur ne leges. Altera peculiaris, qua de certo crimine, & determinata persona inquiritur. Tertia mixta, qua generatim de persona, & singulariter de crimine, vel contra inquiritur. Inquisitio generalis, nulla data occasione fieri a iudice debet. Si crimen publicum sit, & occultus reus, generatim inquirere iudex

debet. Contra personam determinatam inquirere nequit, nisi præcesserit vel infamia, vel semiplena probatio, vel indicia gravia. Hæc quoque requiruntur ad torquendum reum. Tortura instituta est ad constituendam ejusdem rei confessione plenam probationem, cum gravissima indicia urgent, at non sufficiunt ad sententiam dicendam. Semel tortus si nihil confessus est, nequit rursus torqueri ob idem crimen. Si reus confessum in tortura crimen revocet coram iudice, torquent iterum potest; si tertio confessus, tertio iterum revocet coram iudice absolvendus est, nisi indicia sint vehementissima. Verum habent Tribunalia suas præscriptas, ad hoc quod attinet, regulas.

XI. QUÆST. V. Sententia iusta iudicis obligat in conscientia? RESP. Adfirmant omnes, quia legitimi Superioris præcepto ex conscientia parendum est. Contra sententiam evidentem injustam non astringit. Quamobrem qui vi injustæ sententiæ accipit bona alterius, restituere eadem tenetur, cum dignoscit sententiæ injusticiam. Si bona fide eadem accipit, si ante tempus legitimæ præscriptionis deprehendat sententiam injustam, evadit possessor male fidei, & restitutioni obnoxius. Servanda tamen sententia iusta est à litigante lesa ad evitandum scandalum, & perturbationem; nec licet per vim contra iudicem, ejusque ministros agere, sed ob bonum publicum tolerandum est malum privatum, & solum servato juris ordine fieri appellatio, vel implorari sententiæ recognitio potest.

XII. Iudex tenetur imponere pœnas à lege præscriptas. Non raro iudices ex arbitrio has pœnas aut remittunt, aut temperant. Dum id fieri abique boni publici detrimento potest, laudo benignitatem. At sæpe iudices, ut sint misericordes erga reos, sunt sævi, & inhumani erga innocentes. Ejusmodi pœnæ non modo ad punitionem delinquentium, sed etiam ad terrorem aliorum imponitæ sunt. Dum mali homines impunitos vident facinorosos, anam arripiunt vexandi innocentes. Ergo benignitas erga reos viam aperit ad innocentium deprelisionem.

§. II.

De accusatore, & denunciatore.

I. QUÆST. I. An quis astringatur accusare, vel denunciare? RESP. Hanc distinctionem accusatorem inter, & denuntiatorem constituit 2. 2. q. 68. art. 1. S. Thomas, quod denuntiator fratris emendationem, accusator criminis punitionem intendit. Qui ex officio deputati sunt ad hoc munus, quique stipendium à Republica accipiunt, tenentur ex justitia accusare reos damna publica inferentes, ut sunt fiscales, vigiles, custodes agrorum, nemorum, &c. Si crimen verat in damnum publicum vel temporale, vel spirituale, aut accusate, aut denunciare tenentur etiam personæ privatæ. Crimina quæ vertunt in damnum publicum, sunt proditio patriæ, adulteratio monetarum, veneficia, hæresis, &c.

Quare Alexander VII. sequentem thesism præscripsit: *Quamvis evidenter tibi constet Petrum esse hereticum, non teneris denunciare, si probare non possis.* Denuntiator non tenetur probare, sed acculator domtxat. Qui enim probare crimen nequeunt, accusare non tenentur.

II. QUÆST. II. si delictum occultum sit, & probari possit, debetne accusatio fieri? RESP. Si deus spes emendationis, præmittenda est fraterna correctio: quia, & fama proximi consistit, & emendatio obtinetur, quando, ut dixi prudenter speratur delinquentis emendatio. Si tamen crimina sunt contra bonum publicum sive temporale, sive spirituale, difficile præsumi emendatio potest. Et ideo de his criminibus loquens in 4. d. 18. q. 2. art. 3. ad 4. S. Thomas docet, reos ejusmodi accusari posse non præmissa secreta monitione. Accusator abstinere ab accusatione debet, quoties deprehendit crimine esse dubium, vel se illud probare non posse.

§. III.
De Reo.

I. QUÆST. I. An reus tenetur fateri veritatem? RESP. Judici interroganti juridicè fateri reus veritatem tenetur sub gravi culpa, ut docet S. Thomas 2. 2. q. 69. art. 1. cui subscribitur communiter Theologi. Quoniam iudex hoc in casu jus habet interrogandi, & exigendi veritatem ob bonum publicum societatis. Ergo debitum in reo est veritatem manifestandi. Primum enim sine altero consistere nequit. Præterea negare reus veritatem nequit sine mendacio, quod semper illicitum est. Mentiri autem in iudicio peccatum mortale est, cum sit in re gravi, & contra justitiam, inquit 2. 2. q. 59. art. 1. ad 3. S. Thomas, *Ille qui mentitur in iudicio, se excusando, facit, & contra dilectionem Dei, & contra dilectionem proximi, tum ex parte iudicis, cui debitum negat, tum ex parte accusatoris, qui punitur, si in probatione deficit.* Insuper à reo exigitur juramentum de veritate manifestanda. Ergo est perjurus, si veritatem occultet. Et ita communiter docent graviores Theologi,

II. Disputant auctores, num tenetur reus confiteri veritatem post latam sententiam capitis. Adfirmant Navarrus, Corduba, Caballarius, & alii: quia, inquit Navarrus, hoc requiritur ad consulendum famæ iudicis. Repones, satis jam notum esse reos negare solitos delicta à se parata. At difficile mihi apparet reum christianum dispositum esse ad mortem sanctè obeundam, qui perseverat in negatione veritatis. Confessus utique mendacium est: verum sicut publicè veritatem negavit, ita publicè eam manifestare, ut mihi videtur, debet. Omnes autem fatentur astringi reum ad constituendam veritatem ad tollendum scandalum, vel proximi damnum, vel detrimentum publici boni, quod immineret ex occultatione veritatis.

III. Fateri quoque reus veritatem astringitur, dum à iudice interrogatur de complicibus, quia Superiori legitime præcipienti parendum est

Reus

Reus non interrogatus juridicè respondere non tenetur, numquam tamen mendacium dicere potest. Restrictiones mentales licetæ sunt ad impedendum mendacium.

IV. Reus qui sibi imponit falsum crimen, ob quod morte plectendus est, ut tormenta declinet, peccat mortaliter: quia inluit directè, & positivè in mortem propriam, & infamator sui est. Quare absolvi nequit, nisi revelet calumniam sibi impactam, cum non sit suæ vitæ dominus. Licetum reo est appellare ad Superiorem iudicem, dum periculosus est de sententiæ injuria, vel quia servatus ordo non sit, vel quia sententia equo severior est. Iniqua verò est appellatio, dum cognoscit sententiam esse justam.

V. QUÆST. II. Num licitum reo sit fugere, ut penam evitet? RESP. Reus damnatus ad mortem potest ire ad locum supplicii, collum subijcere, & manus aptare, dum fugam arripere nequit. Et tamen non licet mortem sibi inferre, venenum sumere, proferre se è scala, transfigere se gladio, vel laqueo se suspendere: quia hæc per carnaliter fieri debent.

VI. Licetum est reo nocenti fugere, ut mortem declinet, & ante, & post iudicis sententiam, nisi peculiari promissione, vel juramento se obligaverit ad permanendum, ut docet S. Thom. 2. 2. quæst. 69. art. 4. ad 2. Si tamen iudex præciperet ne fugeret, cum absolute præceptum iustum sit, parere reus deberet. Verum cum difficultas sit talis præcepti observatio, cum in ista à natura sit vitæ conservatio; ideo iudices communitè à tali præcepto abstinere: nec, ut mihi videtur, est illis suadendum ut illud imponant ob observantiæ difficultatem: & aliudè impediri fuga potest severiori custodia adjecta.

VII. Heinc communiter inferunt auctores, illicitum reo esse vitandæ mortis causa frangere carceres, parietes, ut viam sibi ad fugam aperiat. Si enim licita est fuga est, licitum quoque erit ea exequi, quæ ad fugam necessaria sunt. Disputant verò num licitum aliis sit, reo porrigere instrumenta, quibus carcerem frangat. Negant plures Tolæus, Navarrus, & alii. Adfirmant vero Cajetanus, Salon, aliique. Quoniam, inquirunt, si fuga ei licita est, cur non licet præbere instrumenta, quibus licitus finis obineatur? Res hæc tanti non est, ut severius discuti mereatur. Omnes adfirmant, id non licere custodibus, & ministris. Similiter omnes auctores negant, licere aliis adjuvare reum janua, vel parietes carceris effringendo. Quia tamen hoc liceret reo ob institutum jus conservandæ vitæ, non propterea id permissum est aliis, qui non sunt in casu consulendæ vitæ propriæ. Si hoc liceret, nihil firmum, tutumque esset, & potestas suprema careret mediis ad conservandam bonum publicum.

VIII. Reo, contra quem lata est mortis sententia, non licet se defendere, & resistere iudici, vel ministris, & executoribus mortis. Similiter innocens damnatus per sententiam justam juxta allegata, & probata, sed veritate destitutam, tenetur sufferre christiana patientia inflictam pœnam, quando licita via absque publico

scandalo evitare eam nequeat: multatque pecuniariam impostam à legitimo iudice solvere tenetur. Plures contendunt, licitum esse fugere è treremibus, nisi data sit fides ibidem permanendi, cum damnatus reus sit, ut ibidem detineatur, non ut spontè maneat. Et sanè satis difficultè videtur desistere ut reus in conscientia afflictus sit spontè manere in tam permolesco carcere.

§. IV.

De Testibus.

I. AD factum aliquid confirmandum, & plenam in iudicio probationem constituendam duo testes requiruntur, ut S. Matth. c. 17. testatur: In ore duorum vel trium testium stat omne verbum. Hoc idem docet S. Thomas 2. 2. q. 70. art. 2. In factis levioris momenti sufficit unus testis, ut publici custodis testimonium fat est ad puniendos fures lignorum in silvis, fructuum in vineis. Unus testis sufficit ad impediendum matrimonium. In testamentis, ut dictum est, non sufficiunt absolute duo testes. Requiritur ut testes sint omni exceptione majores. A iure aliqui excluduntur. 1. Mulieres in criminalibus excluduntur, in civilibus admittuntur. 2. Servi. 3. Minores 20. annis in criminalibus rejiciuntur, & in civilibus impuberes. 4. Inimici. 5. Conspicui, & domestici. 6. Infames. 7. Perjuri. 8. Socii criminis, exceptis flagitiis difficultis probationis. 10. Deliri, & fatui.

II. QUÆST. I. Quidam homines tenentur testificari? RESP. Verat hanc questionem 2. 2. quæst. 70. art. 1. S. Thomas. Cum grave malum sive temporale, sive spirituale, sive publicum, sive privatum innocenti imminet, quisque testificari tenetur, etiam si non requiratur à iudice. Charitas enim Christi urget nos ut liberemus innocentem ab injusto damno, ab immanibus oppressionibus, ut inquit Psalmista: *Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate.* In cæteris vero nemo tenetur, nisi à iudice requisitus.

III. Testis tenetur testificari iudici legitime interroganti. Ut iudex legitime respectu testis interroget fat est ut præcesserit accusatio, vel denuntiatio, vel querela interposita. Hæc autem non sufficiunt ut iudex juridicè interroget reum, sed respectu hujus oportet ut præcedat vel infamia, vel indicia gravia, vel semiplena probatio, ut dictum est. Plus itaque requiritur ut quis tenetur testificari contra semetipsum, quam contra extraneum.

IV. QUÆST. II. Quisam liberi sint ab obligatione testificandi? RESP. Confessarii, qui facta sciunt vi confessionis sacramentalis. Item illi omnes qui facta sciunt vi sereno naturali, aut consilii, vel auxilii dandi causa, ut sunt advocati, medici, obstetrices, chirurgi, Theologi, &c. Nec iudicis intentio eo spectat, ut ea quæ his vis nota sunt, reveleantur. Quia observantia secretorum necessaria est ad civilem societatem, & bonum commune. Excipiunt tamen omnes cum

cum S. Thoma testificationem necessariam ad impediendum grave damnum communitatis. Tunc enim secretum est de illicita, excepto sigillo sacramentali, quod in nullo casu revelari potest. Qui viderat delictum, & postea juravit se illud non revelaturus, obediens precepto Superioris debent, quamvis de damno proximi avertendo non agatur, quia juramentum illud est contra jus Superioris. Continuo enim ac quis rem scivit, nascitur jus in Superiore ad interrogandum, & posterius juramentum est de re illicita respectu Superioris, quamvis servandum sit secretum juramentum respectu aliorum. Immunes testes sunt a testificatione, quando ex eadem ipsis vel confanguineis inmiuet grave damnum, nisi vel publicum bonum, vel proximi damnum ex charitatis precepto impedire teneris. Nam leges humanae absolute, & exceptis quibusdam casibus, non obligant cum detrimento valde gravi. Pater, filius, maritus, uxor, fratres, sorores, confanguinei, affines delinquentis usque ad secundum, & juxta plures usque ad quartum gradum non tenentur testificari, ut conservetur domestica concordia. Excipiuntur semper casus haeresis, lese majestatis, prodicionis patriae, &c. Aliiubi, eximuntur quoque famuli a testimonio ferendo contra dominum.

V. QUÆST. III. *Quandam testis graviter peccat, & tenetur ad restitutionem?* RESP. Peccat 1. si ut verum affirmat quod certo non scivit. 2. Si occultet verum sibi notum legitime interroganti. 3. Si falsum testetur, quia, ut Prov. 21. dicitur, *testis mendax peribit.* 4. Qui falsa instrumenta scribunt, aut vera lacerant. 5. Qui aliquam syngrapham, vel scripturam adulterant. Isti omnes ultra peccatum grave, tenentur compensare omnia damna quae inde sequuntur. 6. Qui bona fide testimonium falsum dixit, tenetur illud retractare. Regula tandem generalis esto. Judices sunt custodes, & defensores societatis, & boni publici. Omnes subditi parere suis Superioribus, dum legitime præcipiunt, tenentur. Nec privati judicare valent, quando legitime præcipiunt, sed obedire isti debent. Quamobrem dum citantur etiam generationem, nequeunt se occultare, vel fugam arripere; sed sistere se ante tribunal debent.

§. V.

De Obligationibus Advocatorum, aliorumque fori ministrorum.

I. QUÆST. I. *Quae sint Advocatorum obligationes?* RESP. Primum omnium scientiam, & peritiam habeant Advocati necessarium est, quae valeant exercere suam professionem. Regula practica istius scientiae designari nequit. Advocati experrecti sunt oportet, acutoque ingenio, atque eloquentiae vi præditi. Qui ingenio tardi sunt, & lingua sterili, gravissimo periculo se exponunt, non secus ac illi, qui natura paucis, debiles, & meticulosi bellum suscipiunt.

II. Audita clientis causa; ejusdem æquitate,

tem, vel injustitiam manifestare Advocatus debet, nullo habito respectu ad proprium lucrum. Utinam qui Advocati professionem suscipiunt, haberent undè viverent sine professione, ne pecunia coacti acceptarent causas quaslibet, ut victum, & sustentationem sibi comparant. Sæpè dignoscunt non pauci injustitiam causae, verum si eam patefaciunt, dimittuntque clientes, non habent undè vivant. Heinc inopia alicubi facit sibi ut probabilem depingunt causam quæ aperte injusta est.

III. Debet Advocatus pro causæ qualitate studium adhibere, & diligentiam, ut causam victoriam apud judicem assequatur: & hoc ex officio exequi astringitur, cum stipendio conductus sit.

IV. Sinceri, & ingenui sint oportet Advocati: alieni à fraudibus, à conviciis, à protractionibus, à falsis probationibus, ab injuriis contra partem adverfam. Non debent accipere nisi justum stipendium vel à lege, vel à justa consuetudine taxatum. Vetitum Advocato est pacisci cum cliente de aliqua parte rei controversæ, si vincat. Quia hinc aniam arripet per fas, & nefas victoriam assequendi, omni ad justitiam sublato respectu.

V. QUÆST. II. *An liceat Advocato defendere causam minus probabilem?* RESP. Adfirmat aliqui. Paucis rem perscringant. Peccat 1. Advocatus, si defendit causam cognitam injustam. 2. Si defendat causam minus probabilem. Si causa civilis sit æquè probabilis, potest eam tractare ante judicem: sed debet sincere monere clientem de periculo amittendæ litis. Quando enim jura apparent æqualia, tunc utraque pars habet jus proponendi rationes suas. Hoc tamen verum est, quando clientis est possessor. Si enim adversarius sit possessor, nequit Advocatus defendere clientem contra possessorem. Quoniam quando jura sunt paria, atque adeo causa dubia, melior est conditio possidentis. Ut Advocatus queat licite defendere clientem contra possessorem, oportet ut judicet causam suam esse certam, & evidenter probabiliorē, & talem judicij apparituram. Dum autem eadem dubia apparet, nequit eam judicare probabiliorē, & quidem evidenter. Cavere sibi Advocati debent ne aviditas, & cupiditas lucrandi induat opinionem defendendam gradu majoris probabilitatis quem non habet.

VI. Heinc peccant Advocati, & tenentur ad restitutionem: 1. si imperiti, & non satis idonei exercent talem professionem: 2. quando defendunt causam cognitam injustam: 3. si indiscriminatim causas defendendas suscipiunt non considerata, & quidem severe, & mature eandem justitia: 4. si in progressu litis, cognate injustitia, non monent clientem, ut desista à lite: 5. si parti adverfam revelent secretum clientis: 6. si ob ejus imperitiam, negligentiam, aut malitiam clientis causa cadat, vel expensas superfluas faciat: 7. si causæ expeditionem plus justo differat: 8. si clientis periculum pendendæ litis clarè, & perspicue non manifestet, & multo

multo pejus, si eum vanis promissionibus aliciant, ut litem intrent: 9. si in defendenda lite utantur falsitate, fraude, falsis testibus, scripturis apocryphis, aut adulteratis: 10. si plures causas suscipiant quam expedire rectè valeant, & cuique impendere debitum studium: 11. si scripturas suas plus justo extendant, ut majus pretium accipiant: 12. si falsa crimina parti adverfam imponant, vel vera, sed occulta revelent, vel injustis cavillationibus vexent. 13. Peccant tandem contra charitatem, si pauperum gravi vel extrema necessitate laborantium causas gratis non defendant.

VII. Cæteri procuratores, scribæ, notarii, secretarii omnes diligenter exercere suum officium ex justitia, cum stipendium accipiant, tenentur. Peccant quoque isti pro diversitate officii, si litem injustam sodeant; si scripturas sine necessitate multiplicent; si secreta partium violent; si scripturas falsas repræsentent, aut veras adulterent.

VIII. Pauca adjiciam quæ spectant medicos, pharmacopolas, & chirurgos. Peccat 1. medicus, & chirurgus, si absque opportuna scientia artem medendi exercent: 2. si negligentes sint in morbis curandis: 3. si plures infirmos curandos suscipiant, quin valeant omnibus opportune assistere: 4. si remedia tutiora, vel saltem probabiliora adhibere negligant: 5. si curam infirmi protrahant, ut reditus multiplicent: 6. si pauperum morbos curare omitant: 7. si graviter decumbentes monere prætermittant ut sacramenta suscipiant, quum S. Pius V. statuerit ne medici visitent infirmum, nisi post tertium diem de ejusdem confessione sacramentali ipsis constet: 8. si pendentes occultos morbos infirmorum evulgent.

IX. Quæ dicta sunt de recentis professionibus, applicanda sunt cæteris artificibus proportionem servata. Omnes enim & pharmacopolæ, & cæteri artifices peccant, si necessaria artis suæ notitia destituti talem artem exercent; si fraudes dolose adhibeant. Quilibet enim ars suas peculiares fraudes habet. Quare periti Confessarii erit suos penitentes severè examinare super recta administratione propriæ artis.

LIBER X.

DE SACRAMENTIS NOVÆ LEGIS

DISSERTATIO I.

De Sacramentis generatim.

CAPUT I.

Propositiones ab Ecclesia damnata.

Alexander VII. damnavit sequentes.

I. **D**uplicatum stipendium potest Sacerdos pro eadem Missa licite accipere, applicando Tom. II.

petenti partem etiam specialissimam fructus ipsius celebranti correspondentem, idque post decretum Urbani VIII. Est 8.

II. Post decretum Urbani potest Sacerdos cui Missa celebranda traduntur, per alium satisficere, collato illi minori stipendio, alia parte stipendii sibi retenta. Est 9.

III. Non est contra justitiam pro pluribus sacrificiis stipendium accipere, & sacrificium unum offerre; neque etiam est contra fidelitatem, etiam si promittat promissione etiam juramento firmata, dari stipendium, quod pro nullo alio offeram. Est 10.

IV. Mandatum Tridentini factum Sacerdoti sacrificanti ex necessitate cum peccato mortali, consenti quamprimum, est consilium, non preceptum. Est 8.

V. Illa particula quamprimum intelligitur, cum Sacerdos suo tempore confisibitur. Est 39.

Innocentius XI. sequentes confixit.

VI. Non est illicitum in sacramentis consentendis sequi opinionem probabiliter de valore sacramenti, relicta tutiore, nisi id veteri lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabilis tantum utendum non est in collatione Baptismi, Ordinis sacerdotalis, aut episcopalis. Est 1.

VII. Urgens metus gravis est causa iuxta sacramentorum administrationem simulandi. Est 29.

VIII. Frequens confessio, & communio etiam in his qui gentiliter vivunt, est nota prædissimulationis. Est 56.

Alexander VIII. sequentes.

IX. Sacrilegi sunt iudicandi qui jus ad communionem percipiendam præterdunt, antequam condignam de delictis suis penitentiam egerint. Est 22.

X. Similiter arceudi sunt à sacra communione quibus nondum inest amor Dei purissimus, & omnis mixtionis experti. Est 23.

XI. Valuit aliquando baptismus sub hac forma collatus, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, præmissis illis verbis, Ego te baptizo. Est 29.

XII. Valet baptismus collatus à ministro, qui omnem ritum externum, formamque baptizandi observet; intus vero in corde suo apud se resolvit: immo intendendo facere quod facit Ecclesia. Est 30.

CAPUT II.

Propositiones laxa Casuistarum.

I. **P**lacroix lib. 6. p. 1. n. 102., Dicendum est... cum non peccare mortaliter qui, in mortali forma sacramenti inchoat, dum, modo ante expressionem ultimæ partis essentialis sit in statu gratiæ; quidquid in contrarium dicant Averia, & alii.

II. P. Mattheus Moya in quest. select. tom. 1. tr. 4. Miscellane. quest. 2. §. 3. n. 13. & 14., Non est cur ob metum, saltem mortis, non liceat simulatione hujusmodi in omnibus sacramentis uti. Hinc si hereticus (non in odium fidei) minaretur mortem Sacerdoti, nisi omnem